

INTRE FILOZOFIE ȘI FRUMOS

Ciudat, între Lucian Blaga și D. D. Roșca, personalități cu precepte și convingeri filozofice distincte, nu s-au purtat niciodată discuții contradictorii în probleme de filozofie. De pe poziții proprii, peste distanțele teoretice, ei au întins puntea de aur a prieteniei care i-a legat fără întrerupere de-a lungul deceniilor. Capătul de început al punții îl cunoaște toamna anului 1912, la liceul din Brașov, iar punctul terminus — cimitirul din Lancrăm unde, la 9 mai 1961, D. D. Roșca vărsa o lacrimă adâncă pe proaspătul mormînt al lui Blaga.

Au fost colegi de clasă. D. D. Roșca venise de la liceul din Sibiu la Brașov, în cl. a VI-a (azi, cl. a X-a) și chiar în primele zile, un alt coleg, Iosif Păcurariu, bun amic cu Blaga, căci erau amîndoi din Lancrăm, le făcuse cunoștință într-o cofetărie din Str. Poștei. Iosif Păcurariu ținuse să-i apropie, fiind la curent cu înclinațiile amîndurora spre filozofie. Îi apropia și vîrsta. Blaga (n. în 9 mai 1895) era mai tînăr abia cu cîteva luni decît D. D. Roșca (n. în 11 februarie același an), pe cînd față de alți colegi diferențele de vîrstă erau mai pronunțate.

Pe parcursul celor trei ani pînă la terminarea liceului, ei se vedeau nu numai în clasa de studii, ci și în frecvente întâlniri extrașcolare, cînd își împărtășeau ultimele lecturi. Comentau cu predilecție opere filozofice, ca de pildă *Enigmele lumii* de Ernst Haeckel, *Etica* lui Spinoza, *Sic cogito* de B. P. Hasdeu etc. Blaga se apleca mai ales asupra filozofiei lui H. Spencer și H. Bergson.

D. D. Roșca s-a bucurat ca de propriul său succes cînd colegul său, cu puțin înainte de bacalaureat, scrisese articolul *Despre intuiție în filozofia lui Bergson*, pe care l-a publicat

în „Românul“ din Arad sub pseudonimul Ion Albu. Blaga n-a uitat acest moment, remarcabil pentru preocupările lui de atunci, și l-a consemnat în *Hronicul și cîntecul vîrstelor* (pag. 144, 145).

În 1914, după terminarea studiilor liceale, puntea prieteniei între cei doi colegi se întinde din Brașov la Sibiu. Se întîlnesc, în acest oraș, la „teologia de război“, cum o numește D. D. Roșca, devenită, prin concursul împrejurărilor istorice, un loc de refugiu al tinerilor ardeleni care evitau astfel înrolarea în armata austro-ungară. Aici și la Săliște, comuna natală a lui D. D. Roșca, unde Blaga era invitat în vacanțe, ei citeau sau reciteau și discutau, departe de claustrarea seminarului teologic, *Critica rațiunii pure* și *Prolegomenele* lui Kant, ori *Lumea ca voință și reprezentare* a lui Schopenhauer, în care se inițiaseră din monografia lui H. St. Chamberlain.

În 1916, Teologia din Sibiu mutîndu-se din cauza războiului la Oradea, Blaga și D. D. Roșca locuiesc împreună. Peste iarnă, camera rămăsese, din cauza lipsei de lemne, complet neîncălzită. În aceste condiții, ei fură obligați să stea în pat, unde, cu bec electric sub plapumă, unul citea cu voce tare astfel ca să audă și celălalt. Paturile fiind orînduite în apropiere, paralel, se auzeau foarte bine și citeau pe rînd pînă către amiază, cînd plecau la masă. Hrana era neconsistentă și insuficientă, dar tineretea lor rezista cu stoicism neajunsurilor, dealtfel inerente războiului. Iată un instantaneu de la Oradea, reprezentîndu-i, de la stînga la dreapta pe colegii de seminar Horia Teculescu, D. D. Roșca, Lucian Blaga.

Adevărată foamete au îndurat însă nu peste mult la Viena, cînd după terminarea studiilor teologice Blaga și D. D. Roșca urmează studii de filozofie la Universitatea din capitala Austriei. Era în perioada preizbucnirii revoluției din 1917 și a marilor frămîntări ale anului 1918. La Viena bîntuia o acerbă criză de alimente, descrisă de Blaga în *Hronicul și cîntecul vîrstelor* (p. 206—207), unde evocă momente trăite împreună cu D. D. Roșca, pe care îl pomenește, dealtminteri, și în alte episoade (p. 193, 225). Azi, în completarea „hronicului“, D. D. Roșca rememorează clipe de adevărată sărbătoare, cînd fratele lui Blaga, Lionel, mobilizat la Viena ca ofițer, le procura cîte o piine. Blaga, slăbit și palid, era nevoit la fiecare 2—3 luni să plece la Lančrăm, de unde nu se întorcea decît după ce reușea să se întremeze.

La Viena, *Poemele luminii*, în manuscris, i-au fost citite lui D. D. Roșca, iar în primăvara lui 1919, când au apărut în volum, acesta s-a bucurat de debutul prietenului său. Întâlnindu-se la București, unde poetul primise suma de 1000 de lei de la un admirator cu dare de mină, ei au purces cu mai mulți prieteni și cu multă bună dispoziție la cheltuirea banilor prin diferite localuri de spectacole și petrecere. Pentru stabilirea genezei unor creații, D. D. Roșca amintește că atunci a scris Blaga cunoscuta poezie: *Veniți după mine tovarăși!*, purtând dedicația „*Prietenilor mei*“, inclusă în 1921 în volumul *Pașii Profetului*.

Prin forța împrejurărilor, începînd din 1919 posibilitățile de întîlnire între cei doi buni prieteni devin mai neprielnice. Totuși relațiile se prelungesc parcă printr-o *tacita reconductio* și își mențin aceeași căldură, în pofida marilor depărtări care îi separă.

Între 1919—1929, D. D. Roșca se află la Sorbona unde, după terminarea studiilor, i se decerne, în urma susținerii tezei, cel mai prestigios doctorat: *Grand doctorat*. (Se știe că acest titlu conferă dreptul de a ocupa o catedră universitară în orice țară). Între timp, Lucian Blaga, după o ședere de cîțiva ani la Cluj și Lugoj, pleacă în străinătate, în amintitele misiuni culturale și diplomatice. Pe cînd D. D. Roșca, în afară de doctoratul obținut cu teza *L'influence de Hegel sur Taine*, pregătea bazele sistemului său filozofic, Blaga tipărise *Trilogia culturii* și era autorul încă al cîtorva volume de filozofie, poezie și

piese dramtice. Notăm că „marele doctorat“ (docteur ès Lettres) obținut de către D. D. Roșca, îl dobândiseră abia câteva personalități din țara noastră, printre care M. Ralea, Al. Rosetti, A. Oțetea, Pompiliu Eliade.

Deși în localități europene diferite, Blaga și D. D. Roșca se întâlnesc cu intermitențe (la Paris, Geneva). În cazuri importante poartă corespondență. Faptul că la Săliște, în timpul celui de al doilea război mondial, s-au pierdut scrisorile trimise de Blaga lui D. D. Roșca din străinătate și cele de mai înainte, din țară, constituie, fără îndoială, o pierdere însemnată pentru istoria literară. Tot atunci, în flăcările și cenușa frontului a pierit manuscrisul unei opere a lui D. D. Roșca *Umor*, pe care încearcă acum s-o rescrie. Mult înainte a pierit și caietul care cuprindea un ciclu de versuri intitulat *Vîntul*, scrise de D. D. Roșca în tinerețe, în momente de inspirație turnate în formă prozodică. Odată, Blaga, citindu-i-le cu atenție, făcea următoarea reflecție: „*E regretabil că ai stat atît de mult în Franța, încît spiritul critic și sceptic al Parisului ți-a secat vîna poetică*“. Satisfăcut de aprecieri, D. D. Roșca nu se putu însă reține de la o amicală replică: „*Cred, totuși, că inspirația poate fi și de factură franceză, nu numai de factură germană*“.

Încheindu-se, după ani, itinerarul lor prin străinătate, cei doi colegi de la liceul din Brașov, apoi de la Seminarul teologic din Sibiu și de la Universitatea din Viena, devin din nou colegi, ca profesori la Universitatea din Cluj. Depășiseră etape importante în viața și activitatea lor. D. D. Roșca era cu ani înainte profesor universitar la Cluj. În 1939 el întocmi referatul prin care propunea numirea lui Blaga la catedra de filozofia culturii. Referatul fu aprobat și Blaga, chemat la catedră, își ținea lecția inaugurală în aula Universității din Cluj. După decenii, se ivi astfel din nou posibilitatea de a se relua între cei doi prieteni și oameni de cultură dialogul direct, început în 1912 la Brașov și continuat la Sibiu, Oradea, Viena.

Deși D. D. Roșca luase atitudine critică față de *Eonul dogmatic* al lui Blaga, la Cluj, la Sibiu (între 1940—1945) și apoi din nou la Cluj, ei nu discutau deosebirile dintre concepțiile lor. Discutau în schimb despre alți autori și opere filozofice, științifice, literare, în aprecierea cărora se întâlneau adeseori în aceleași concluzii de acceptare ori negare. Cu alte cuvinte, relații care se desfășoară sub auspiciile unei prietenii noncon-

formiste, principiale, la baza căreia stă aceeași pasiune pentru investigare și participare la fenomenul cultural al epocii.

Se întâlnesc la universitate, la bibliotecă, la conferințe, acasă, după ce legară, cu ani în urmă, frumoase raporturi familiale.

În contextul mai larg al unor prietenii comune — ambii întreținând corespondență cu oameni de cultură din țară — pleacă împreună la Ciucea unde, în temeiul unei prealabile înțelegeri, întâlnesc la 7 mai 1939 pe profesorul Ion Petrovici,

cu ocazia împlinirii unui an de la moartea lui Octavian Goga, cîntărețul „pătimirii noastre“. De la stînga la dreapta: L. Blaga, I. Petrovici, D. D. Roșca.

Acasă la D. D. Roșca, Blaga se dovedea familiar, plin de spontaneitate, de vervă și de umor. Dar, nici un cuvînt deplă-

sat, nici o nuanță malițioasă, spiritele erau trimise la adresă cu multă delicatețe. Așa spre pildă, pe lucrarea sa *Religie și spirit*, poetul așternu următoarea dedicație pentru soții Roșca:

Lui Dedeus și con-Stelației, cu toată dragostea, L. B.

De remarcat ca și în cazul superlativului imaginat lui Valeriu Bologa (*Mocus*), și pentru prietenul său D. D. Roșca poetul găsește un apelativ care reflectă aceeași pasiune pentru mitologic — *Dedeus* — cu rezonanța unui nume de zeu. În 1943, pe *Nebănuitele trepte* îi repeta dedicativ soției filozofului frumoasa metaforă, într-o altă nuanță:

Stelei celei mai stelare, Lucian.

Am utilizat aceste texte ale dedicațiilor pentru că ele în realitate constituie documente care relevă umorul lui Blaga, sec sau opulent, învăluit în subtile semnificații. De multe ori, zîmbetul și umorul poetului erau sigilii simbolice care îi atestau simpatiile față de unii din cei care, într-un moment anume, îi bucurau clipele.

Firește, el simțea nevoia unor prieteni cărora să-și împărtășească mai ales preocupările literare. Prin anii 1950—1954, Blaga îi citise lui D. D. Roșca, la locuința acestuia, în multe rînduri, cicluri din poeziile sale nepublicate încă și apărute, în parte, mai târziu, în 1962. Emoționat, într-o asemenea ocazie, D. D. Roșca, dealtfel avar în confesiuni, nu s-a putut stăpîni să nu exclame: „*Măi Luciene, ce mare poet ești!*“.

Pe cînd D. D. Roșca traducea și interpreta pe Hegel în românește (12 din cele 18 volume din ediția îngrijită de elevii lui Hegel), operă la care a lucrat 15 ani, avea de multe ori încurajarea lui Blaga, care-i confirma convingerea că depune o activitate de covîrșitoare importanță pentru cultura românească. Pe atunci traducea și Blaga pe *Faust*. D. D. Roșca era de părere încă de cînd citise abia cîteva capitole din *Faust* — și părerea și-a confirmat-o după citirea întregii traduceri — că nimeni n-ar fi fost mai competent la noi în țară să traducă această capodoperă a literaturii universale.

Autorul *Existenței tragice* relevă cum Blaga, mai întii prin traduceri, apoi prin poezii originale, ca spre pildă *Mirabila sămîntă*, căuta să se apropie de realitățile vremii. Între anii

1950—1958 numărul poeziilor originale, inedite încă, creștea uimitor și el aștepta cu firesc interes să le încredințeze tiparului. Evenimentul s-a produs, așa cum am mai arătat, în 1960 când „Steaua“ îi publică poezia *Fintînile*, urmată de alte poezii în aceeași revistă, în „Contemporanul“*, „Gazeta literară“ etc.

Dar ingratele Parce, pe care el le cîntase în acel timp în *Izvorul*, hotărîseră să-i taie firul vieții, pe cînd era încă în plinitudinea forțelor creatoare. D. D. Roșca i-a rostit cuvîntul de adio în numele Universității din Cluj la ceremonia de doliu de la Casa universitarilor. După discursul funebru, nu peste mult, soția poetului ținu să-i mulțumească printr-o scrisoare, din care extragem cîteva rînduri: „București, 6 iunie 1961. Dragă Dédé, M-am gîndit mai ales la frumoasa cuvîntare pe care ai ținut-o la înmormîntarea bietului nostru Lucian [...] Cornelia Blaga“.

În încheierea conversației noastre, D. D. Roșca, simte nevoia să revină în evocarea personalității poetului mereu chinuit de pasiunea creației și a perfecțiunii artistice. După cum ține să conchidă autorul *Existenței tragice*, necurmata luptă blagiană cu sine însuși ca și noblețea aspirațiilor ei se reflectă cu aparte fidelitate în pasajul consacrat de lucrare definirii marilor iluminați (p. 203):

„Să-ți cheltuiiești cu generozitate viața căutînd să găsești fărîme de adevăr, mînat de pura intenție de a le găsi, să lupți pentru a realiza crîmpeie de bine și de frumos [...] iată, cred, supremul grad de libertate interioară ce poate omul să atingă! Iată puterea sufletească cea mare, iată moralitatea cea mai înaltă!“.

* În continuarea și amplificarea „reluării marelui zbor“ al poetului, un rol aparte l-a avut revista „Contemporanul“, condusă de George Ivașcu. Acesta, după cum îmi relata Blaga, îi solicitase personal colaborarea, atunci cînd îi publicase articolul *Probleme și perspective literare* (nr. 18 din 29 aprilie 1960). G. Ivașcu îngrijește edițiile postume din 1962, 1966 și 1967, însoțindu-le (mai cu seamă pe ultimele două) de un compact studiu introductiv, și aducînd astfel o marcantă contribuție la respectarea creației marelui poet în circuitul contemporan al valorilor.